

AKOB

AKDENİZ OPERA ve BALE KULÜBÜ KÜLTÜR - SANAT DERGİSİ
Mediterranean Opera and Ballet Club Culture and Art Magazine

31

London Musical Life

LONDRA'NIN
MÜZİKAL YAŞAMI

PRIMO
UOMO
SİSTİNE
ŞAPELİ VE
SOPRANİST
MUSTAFA

2015 İKSV Festivali'nden

KÜLTÜREL
MANZARALAR

The "Cultural Landscapes"
of the 2015 İKSV Festival

CEMAL REŞİD'İN
OPERALARI-4

L'Enchantement
Büyülenme

TÜRKİYE'DE
MÜZİĞİN GELİŞİMİNE
TANIK BİR SANATÇI

SUNA KAN

Kapak: Suna Kan, Babası Nuri Kan ile

PRIMO UOMO'DAN PRIMA DONNA'YA

19. ve 20. yüzyılların prima donna'larla tanımlanan ve renk kazanan opera dünyasına nasıl gelindi? Farinelli, Caffarelli, Carestini, Crescentini, Cuzzoni, Senesino, Siface, Marchesi, Millico, Ferri, Velluti. Bu isimler 18. yüzyılın meşhur castrati opera yıldızlarıydılar. Kazandıkları servetler ve kendilerine gösterilen itibar günümüzün standartlarına göre bile hatırı sayılır düzeydeydi. Yaşamları, huyları ve karışıklıkları skandallar, hatta çapkınlıkları kendilerinden sonra gelen değme divanın ve tenorun kaprisli hayatına taş çıkaracak nitelikteydi.

Bazıları "sopranist" olarak da bilinen bu erkeklikleri yok edilmiş ses sanatçıları, diğer tabiriyle primo uomo, 19. yüzyılın başlarından itibaren opera sahnelerinde yerlerini sopranolara bırakmaya başladılar. Prima donna'lara olan bu geçiş, tarz olarak müzikte de romantizme geçişle aşağı yukarı eşzamanlı oldu. Bu sanatçılar için opera yazan son büyük ustalar arasında Rossini ve Meyerbeer var. Onlardan sonra operanın gerçek yıldızları artık bildiğimiz sopranolardı.

Vatikan ise 20. yüzyılın başına kadar dini müzikte sopranistleri kullanmaya devam etti. Bu kilise için iki yüzyılı aşan bir uygulama olduğu gibi aynı zamanda da tamamen ikiyüzlü bir uygulamaydı, çünkü küçük erkek çocukları sopranist yapmak için uygulanan barbarca hadım işlemi, kağıt üzerinde kilisenin özbeöz kendi kurallarına ters düşüyordu.

MUSTAFA?

Ünlü castrati'ye bir daha bakalım: Farinelli, Caffarelli, Carestini... Bunlar tabii ki İtalyan isimleri. Ama opera sanatçılarına değil de kilisede görev alan sopranistlere bakınca bunların arasında bir Mustafa olması beni çok şaşırttı. Domenico Mustafa'nın sadece soyadının Mustafa olması değil, birçok kaynakta kendisinin Türk olduğundan bahsedilmesi daha da ilginç. Çünkü Domenico Mustafa, Vatikan'ın göbeğinde, Papa'nın kişisel müzik topluluğunun yönetmeni olarak elli seneden fazla çalışmış bir insan. Mustafa uzun yıllar Sistine Şapeli Korosu'nun şefi olmuş, hatta "Direttore Perpetuo", yani koronun hayat boyu yönetmeni olarak atanmış. Hem ses sanatçısı hem de besteci ve yönetmen olarak müzik çevrelerinde kendine isim yapmış, tüm hayatını müziğe adanmış bir insan. Soprano sesli bir kastrat olduğu, ses hocalığı yaptığı ve zamanında vokal besteleri ile Franz Liszt'i bile etkileyecek düzeyde ün kazandığı da biliniyor.

PRIMO UOMO SİSTİNE ŞAPELİ VE SOPRANİST MUSTAFA

1. BÖLÜM

KİMDİ ACABA BU MUSTAFA?

Domenico Mustafa'nın hayatını araştırırken kendimi ister istemez başka bir çağda, 17. ve 18. yüzyılların kastratlarla tanımlanan olağanüstü sahne hayatında buldum. "Meleklerle yakışan" bir ses çıkarmak uğruna küçük çocuklar üzerine yapılan ve erkekliği yok eden korkunç operasyon bazen rüyalarım bile girdi. Çocuklarına ileride belki bol para kazanırlar diye bu insanlık dışı işlemi reva gören anne ve babaların nasıl insanlar olduklarını, nasıl bir dünyada yaşadıklarını hayal etmeye çalıştım. Aynı zamanda bu ses sanatçıların sahip olduğu inanılmaz yetenekler, insanüstü vokal teknikler ve evrensel hayranlık uyandıran yaşamları üzerine bilgi edinip hayrete düştüm. Günümüzde olduğu gibi tarihte de toplumun bile bazı insanlık dışı uygulamalara nasıl göz yumduğunun bir bariz örneğini gördüm. Bambaşka bir çağın mantığını ve estetik anlayışını kavramak için gayret sarfettim.

Peki Domenico Mustafa gerçekten Türk müydü? Bunun cevabı hayır. Hem babası hem de annesi İtalya'da Perugia'da yaşamış İtalyan ailelere mensuptu. Bu bilgiler doğum belgesinde bulunuyor. Kendisinden "Türk" olarak bahseden herkes, Doğu'da bir yerden olup batı Avrupalı olmayanları, yani devrin Osmanlısını kastetmişse, o zaman belki bu ailenin köklerinin Kuzey Afrika'ya, belki de Osmanlı'nın 15. yüzyıl sonundaki İtalya seferlerine gittiği düşünülebilir. Ne yazık ki bu tamamen spekülasyon oluyor. Mustafa'nın "Türklükle" bağlantısı olduğunu gösterecek hiç bir yazılı belge, delil yok. Ancak Domenico Mustafa'nın yaşamı zaten oldukça ilginç.

Domenico Mustafa'nın 1850'lerden bir fotoğrafı.
(Lebrecht Music Collection)

KASTRATLARIN DÜNYASI

Castrati'ye uygulanan tıbbi operasyonun Türkçe'de hayvanlara mı insanlara mı ve ayrıca hangi anatomik detayda uygulandığını belirten sözcükler var; "enenmek", "iğdiş edilmek", "hadım edilmek" gibi. Ses sanatçıları için "erkekliği alınmış" anlamına İtalyanca'da kullanılan kelimeler ise tekil/çoğul olarak castrato/castrati ya da evirato/evirati. Ben bu yazıda castrato'nun Türkçe karşılığı olarak "kastrat" kullanacağım. Kastratlar, yani hadım edilmiş erkek ses sanatçıları, ergenliğe eriştikten sonra "kontralto", "mezzo soprano", "soprano" gibi bayan seslerinin değişik perdelere uzanan niteliklerine sahip olabiliyorlardı. Bunların arasında soprano olanlar için, hatta bazan herhangi bir kastrat için, "sopranist" sözcüğü de kullanılıyordu. Kastratların çoğu İtalya'dan geliyordu.

İTALYA VE KASTRAT EKONOMİSİ

İtalya'da bu operasyonla erkek çocuklar 7-9 yaşları arasında hadım ediliyorlardı. Anne babalarının hırsı ve zenginlik umuduna feda edilen bu çocukların kendi istekleri ile hadım olduklarını elbette düşünmüyoruz.

Bunlara uygulanan yöntem Osmanlı haremağalarına uygulanandan değişikti. Haremağalarının bütün cinsel organları kesilip alınıyordu. Operasyon özellikle çocukluk evresinde yapılmadığı için zavallıların seslerini etkilemiyordu.

İtalya'da kastrat edilen küçük çocuklarda ise karın bölgesinde yapılan bir kesim ile sperm borusu alınıyor ve sonra da testisler çıkarılıyordu. Anestezi için afyon kullanılıyor, çocuklar cildi yumuşatmak ve kan kaybını azaltmak amacıyla süt veya su dolu bir küvete sokuluyorlardı.

Cerrahların yanı sıra, bu iğrenç operasyonları berberler, yani zamanın "sözde doktorları" da yapıyorlardı. Bu operasyonları yapan insafsız insanlardan geriye kalan notlar, anılar, istatistikler bulunmuyor; çünkü 16.-17. yüzyıllarda (ve tabii daha sonra da) bu insanlık dışı işlem güya yasaktı. Ama sadece kâğıt üzerinde.

Tahminlere göre, operasyonun en popüler olduğu yıllarda İtalya'da her sene hadım edilen çocuk sayısı dört bini buluyordu. Zamanın hijyen düzeyi ve hastalık / temizlik anlayışını da biliyoruz. Ameliyatı geçiren her beş çocuktan dördünün hayatını kaybettiği düşünülüyor. Sağlam çıkanların da sadece bir avucu operatik ses sanatçısı olabiliyordu.

Operasyondan sonra genç çocuklar konservatuvarlara gönderiliyor, burada on yılı aşkın bir süre çok sıkı bir eğitimden geçiyorlardı. Ses kontrolü ve soluk gücü kazanmaları uzun zaman alan yoğun bir düzen ve disiplin gerektiriyordu. Örneğin 1780'lerde Napoli'deki "Conservatorio di Sant' Onofrio"de kastrat çocukların günlük programı şöyleydi: Sabah bir saat güç pasaj çalışması, bir saat edebiyat, bir saat ayna önünde solfej.

Öğleden sonra yarım saat müzik teorisi, yarım saat kontrpuan ve doğaçlama çalışması, bir saat edebiyat.

KASTRATLARIN BEDENSEL ÖZELLİKLERİ

Bütün kastratlara özgü özellikler; yetişkenlerde gırtlak çıkıntısı olmaması ve vücutlarının kılsız ve tüysüz olmasıydı. Kastratların cinsel organı da genellikle normalden ufak geliyordu. Her zaman merak edilen bir sorunun cevabını da hemen vermek gerek: Evet, kastratlar normal cinsel ilişkiye girebiliyorlardı, hatta bazı ünlü kastratların çapkınlıkları yüzünden başları çok ağrımişti - Marchesi, Bernacchi, Chiarini, Caffarelli, Consolino ve Siface bu çapkınlık arasında yer alıyor - ama elbette ki çocuk yapamıyorlardı. Cinsel içgüdünün kastrattan kastrata çok büyük değişiklikler gösterdiği de biliniyor. Siface'nin hikâyesini daha sonra göreceğiz.

Kastratların vücutlarının gelişmesinde de bazı diğer anomaliler de ortaya çıkmaktaydı. 18. yüzyılda İtalya'dan yazan bir gezgin gözlemlerini şöyle dile getiriyor: "Sopranistlerin çoğu şişman ve kısırlaştırılmış horoz gibi semiz, ağızları, arkaları, kolları, göğüsleri ve çeneleri yuvarlak ve kadımsı görünüşte oluyor. Bir sosyal ortamda karşılaştığımız zaman bu kocaman adamların çıkardığı çocuksu ses insanı şaşkına çeviriyor". Kastratların genellikle oldukça uzun boylu olduğu da biliniyor...

Londra'da Handel'in Flavio operasındaki kastratları gösteren bir karikatür (William Hogarth, 1726). Solda kastrat Senesino, ortada soprano Francesca Cuzzoni ve en sağda da kastrat Berenstadt yer alıyor. Gravür, kastratların olağan dışı vücut görünüşleriyle alay ediyor. Zamanın anlayışına göre, geniş göğüs kafesleri sayesinde güçlü nefes kontrolü olan kastratlar, hormonal dengesizlik nedeniyle genellikle şişmanlama eğilimli ve vücutlarına göre kol ve bacakları oransız gelişen insanlardı.

Peki, kastratların sesi bildiğimiz kadın veya çocuk sesinden ne açıdan değişti? Patrick Barbier bu fenomeni şöyle özetliyor: "Kastratların sesi normal erkek sesinden hafifliği, esnekliği ve yüksek notalara erişebilme yeteneği ile; kadın sesinden ise parlaklığı, berraklığı ve kuvveti ile ayrılıyordu. Aynı zamanda çocuk sesinden de üstündü, çünkü bir yetişkin vücudun kas gücünü, tekniğini ve ifade olgunluğunu taşıyordu". Kastrat sesinin çekiciliği sadece çok geniş bir yelpazeyi kapsıyor olması değil, olağanüstü düzeyde güçlü, uzun soluklu ve içe işler nitelikte olmasıydı.

KİLİSE'NİN ROLÜ: "MULIER TACEAT IN ECCLESIA"

Polifonik müziğin bir ögesi olarak soprano partiyonlar, büyük vokal müzik ustası Palestrina'nın yaşadığı zaman olan 16. yüzyılda kadınlara yasak olduğu için, çocuklara veriliyordu. Bu uygulama soprano ses çıkarabilen, ama şarkı söylemesi yasak olmayan, üstelik çocuk da olmadıkları için ses kontrolleri üstün olan kastratları ön plana çıkardı.

Roma'da kastratların müzik hayatında rol almaya başlamasının hemen arkasından Kilise de kastratları kullanmaya başladı. 1599 yılında Papa'nın kişisel korusu olan Sistine Şapeli Korusu'na alınmış olan iki İtalyan kastrat vardı. Bunların sayısı giderek arttı. 1625 yılına gelindiğinde Şapel korusunun bütün soprano kastratlardan oluşuyordu.

İtalya'da opera ve kilisenin hizmetinde bulunan sonu gelmez bir kastrat üretiminin yüzyıllarca devam ettiğini görüyoruz. Kastratların hem operada, hem de kilise müziğinde bu kadar yaygın kullanılması şaşırtıcı, çünkü bu uygulama kilisenin kendi öğretisiyle açık çelişki içinde. Katı katolik kurallarına göre, ölüm kalım meselesi olmadığı sürece, insan vücudu üzerinde ameliyat yasaktı.¹

Bazı din adamları "kastrat ekonomisine" karşı çıktılarsa da, Kilise kendi kanunlarını çiğneyerek, bu insanlar tarafından üretilen müziğin Tanrı'yı kutsamak için olduğu bahanesiyle, kastratların kullanılmasına izin verdi. Böylece Kilise İtalya'da yapılan bu vahşi işlemin yüzyıllarca devam etmesine göz yummuş oldu. Toplumun, özellikle eğlence sektörünün, daha da önemlisi kilisenin, ikiyüzlülüğü ile yaşamını devam ettiren bu uygulama 20. yüzyılın başına kadar devam etti.

Kastratlara diğer Avrupa ülkelerinde olduğu derecede sempatisi olmayan tek önemli ülke Fransa olmuştu. Jean-Jacques Rousseau bu konuda şöyle der: "İtalya'da doğanın verdiği para hırsı uğruna hiçe sayan ve çocuklarını bu operasyona teslim eden hain babalar var."

Kastratların 17. yüzyılın ortalarından 19. yüzyılın başına kadar kazandıkları ün, şımarıklıkları ve özel hayatlarındaki dramlardan

başka, fiziksel eksiklikleri de insanlarda ister istemez marazi bir ilgi uyandırmış olmalı. Operatik kastratlar hakkında günümüze kadar gelen çok sayıda anekdot var.

FARINELLI

Zamanında her biri birer yıldız olan operatik kastratlar arasında evrensel süperstar statüsü kazanmış olan kastrat, sahne ismi Farinelli olan, Carlo Broschi'ydi (1705-1782). Kastratların çoğu fakir aile çocuklarıydı ama Farinelli'nin babası valiydi; yani kendisi bir istisna olarak zengin bir aileden geliyordu. Farinelli, içinde yaşadığı yüzyılın en ünlü opera sanatçısı olduğu gibi gelmiş geçmiş en büyük şarkıcı olarak kabul ediliyor. Farinelli'nin ünü kastrat sanatçıların ve onlar için yaratılmış olan "opera seria" tarzının yok olmasından sonra bile devam etti.

18. yüzyılın süperstar ses sanatçısı kastrat Farinelli'ydi (Carlo Broschi). Tabloda ilham perisi Euterpe, Farinelli'nin başına defne yapraklarından taç yerleştirirken. [Farinelli Crowned by Euterpe and Attended by Fame, Jacopo Amigoni, 1735].

Farinelli hayattayken bile bir efsane statüsü kazanmıştı. Bunun temel nedeni sesinin olağanüstü güzelliği idi, ama kadın-erkek arası görünümünün ve yumuşak karakterinin de bu başarıda payı olduğu muhakkak. Farinelli mesleğinde çok üst düzeye gelmiş bir ses sanatçısı ve gerçek bir profesyoneldi. Sesinin kalitesine ek olarak, sesinin genişliği, tonlamasının mükemmelliği, müthiş nefes kontrolü, sesinin kıvraklığı ve süslemelerindeki ustalık da efsanevi boyutlardaydı. Kaynaklara göre, en pesten tize sesi üçbuçuk oktava ulaşıyordu. Bazı biyografilerinde bir nefeste ikiyüzlü nota söyleyebildiği ve bir notayı bir dakikadan uzun bir zaman sürdürebildiği yazıyor.

Farinelli hergün meditasyon yapar ve ibadetini de eksik etmezdi. Sahne hayatından ayrıldıktan sonra evine bir şapel bile yaptırmıştı. Çok mütevazı bir insan olduğu söylenir. Emekli olduktan sonra sadece arkadaşları ve ziyaretçileri için şarkı söylerdi; o da eğer ısrar ederlerse. Kendisini ziyaret eden genç kastratlara söylemeleri için baskı yapmaz, bunu yapıp yapmamayı kendilerine bırakırdı. Nazik ve iyi niyetli bir insandı. Kendi sözlerine göre, hayatının sonunda kendine biçtiği başarı ölçüsü, yaşamında kimseye zarar vermemiş olmasıydı. Gerçekten de bu güzel görünüşlü, efsanevi şarkıcı, kendisine verilen "İlahi Farinelli" lâkabını hak etmişti.

G. F. HANDEL'İN KASTRATLARI

Handel'in İngiltere'de yaşadığı zamanlarda en büyük opera artistleri soprano veya tenorlar değil, kastratları. En popüler olanları müthiş ücretler alır, her gittikleri yerde halk coşar, bunların hayatlarını yakından takip ederlerdi.

G. F. Handel's kastratları
Senesino (Francesco Bernardi, 1686-1758) ve
Carestini (Giovanni Carestini, 1704-1760).

Handel, Londra'da süperstar Farinelli ile hiç çalışmadı - hatta Farinelli Londra'da Handel'e rakip bir opera topluluğunda söyledi - ama kastratlar Senesino ve Carestini, Handel'in eserlerinde önemli roller aldılar. Handel, özellikle kontralto kastrat Senesino için çok sayıda rol yarattı. Bunlardan ilki "Radamisto" operasındaydı. Daha sonraki yıllarda Handel, özellikle Senesino'nun söylemesi için bir düzineyi aşkın operada roller besteledi. Bunların arasında, Giulio Cesare, Tamerlano'da Andronico, Rodelinda'da Bertarido, Floridante ve Ottone sayılabilir.

Kastrat Senesino aşırı huysuz, dedikoducu, kendini beğenmiş ve geçimsiz bir insandı. Handel ile olan ilişkisi de bu yüzden sona erdi. 1733'te Handel'in opera topluluğundan ayrılınca yerine kastrat Carestini geçti. Carestini soprano oldu. Handel onun için eserlerinde iki oktavi geçen pasajlar ve virtüöz aryalar yazdı. Carestini ile Handel'in işbirliği çok sürmediyse de bestecinin kastrat için yarattığı roller arasında Alcina'da Ruggiero ve Ariodante'de başrol var. Söylentilere göre Carestini Alcina'nın

müziğinin şöhretine yakışacak kadar zor olmadığını düşünüp şikayet ediyordu. Handel hem besteci hem de işveren olarak aynı fikirde değildi; sonunda Carestini'ye; "Hayvan herif" dedi, "hangi müziğin senin için daha uygun olduğunu benden iyi sen mi bileceksin? Benim yazdığımı söylemezsen paramı zor alırsın."

KASTRATLAR İÇİN OPERALAR

Handel'den başka diğer büyük opera bestecileri tarafından da kastratlar için yazılan veya içinde kastratlar için önemli rollerin yer aldığı birçok opera vardır. Birkaç örnek verelim:

Peri L'Euridice (1600); Monteverdi La favola d'Orfeo (1607), L'Incoronazione di Poppea (1642); Gluck La clemenza di Tito (1752), Orfeo ed Euridice (1762); Vinci Semiramide riconosciuta (1729), Artaserse (1730); Handel Floridante (1721), Flavio (1723), Julius Caesar (1724), Tamerlano (1724), Rodelinda (1725), Orlando (1733), Alcina (1735), Ariodante (1735), Serse (1738); Vivaldi Ercole su'l Termodonte (1723), Dorilla in Tempe (1726), L'Olimpiade (1733); Griselda (1735); Arne Artaxerxes (1762); Haydn Il Mondo della Luna (1777); Mozart Mitridate (1770), Idomeneo (1781), La clemenza di Tito (1791); Cherubini Pimmalione (1809); Rossini Aureliano in Palmira (1814); Meyerbeer Il Crociato in Egitto (1824).

Önemli operatik kastratlar arasında sonuncusu Giovanni Batista Velluti (1780-1861) oldu. Giacomo Meyerbeer, yukarıdaki listenin sonunda yer alan ve prömiyeri 1824'te Venedik'te yapılan Il Crociato in Egitto operasını özellikle Velluti için bestelediği.

MOZART LONDRA'DA

Mozart ve babası Leopold 1764-65 yıllarında Londra'dayken zamanın ünlü kastratlarından Giovanni Manzuolli ile tanışmışlardı. Büyük bir ihtimalle çocuk Mozart da bu fırsattan istifade edip Manzuolli'den dersler almış; insan sesinin neler yapabileceğini, bu emsalsiz hazineyi nasıl kullanabileceğini birinci elden öğrenmişti. Daha sonra Manzuolli 1771'de Mozart'ın Milano'da verilen Ascanio in Alba (K.111) operasının prömiyerinde Ascanio'yu seslendirdi, ama gösterdiği aşırı para hırsı ve huysuzluğu ile genç Mozart'ı çok sınırlendirdi. Bu hadisenin bahsini Mozart'ın babasına yazdığı mektuplarda bulmak mümkün.

Mozart'ın kastratlar için bestelediği başka eserleri de var. Örneğin, Milano'da 1773 yılında bestelediği ünlü solo moteti Exultate, jubilate (K.165), kastrat Venanzio Rauzzini için yazılmıştı.

KASTRAT ANEKDOTLARI

Kastratlar aynı eserlerde söyleyen tenorlardan ve baslardan en az iki kat daha fazla ücret alıyorlardı. Aldıkları yüksek ücret ve hediyelere ek olarak, operatik kastratlar soylular tarafından da taltif ediliyorlar, ünvanlarla ve madalyalarla şereflendiriliyorlardı. İstedikleri kastratları dinlemek için hükümdarlar adeta bir yarış içindeydiler, yapmayacakları şey yoktu.

Baldassare Ferri: 1645 yılında Polonya Kraliyet Sarayı'nda sanatçı olan İtalyan kastrat Baldassare Ferri (1610-1680), İsveç Kraliçesi Christina tarafından İsveç'e davet edildi. Ama o tarihte iki ülke savaş halindeydiler. Kraliçe Avrupa'da ünü dört bir yana yayılmış olan bu operatik kastratı dinleyebilmek için Polonya kralından iki haftalık bir ateşkes rica etti. Savaş, Ferri'nin aşkına geçici olarak durduruldu. Christina şahsi kraliyet gemisini Polonya'ya göndererek Ferri'yi aldırıp ve İsveç'e getirtti. Bu müzik aşkı değil de nedir? Sonradan katolik olan bu çılgın kraliçenin René Descartes'in zamansız ölümünde de rolü olduğunu unutmamak gerek. ²

Siface: Ünlü kastratlardan Giovanni Francesco Grossi (1653-1697), opera dünyasında Siface olarak biliniyordu. Siface çapkın kastratlardan ve çapkınlığı yüzünden sonu da kötü oldu. Siface sahne hayatından ayrıldıktan sonra Bologna'da yaşıyordu. Bu şehirde soylu Marsili ailesinden Markiz Marsili'nin dul bir kız kardeşi vardı. Siface bu bayanla arkadaş oldu, büyük bir aşk yaşamaya başladı. Bu Marsili ailesinin hiç hoşuna gitmemişti. Hemen bayanı şehirdeki San Lorenzo manastırına kapattılar ve sorunu böylece çözdüklerini zannettiler. Siface'nin iştahını ve cesaretini hesaba katmamışlardı. Siface manastıra bir giriş yolu bulup gizli aşk macerasına devam etti. Ama ne yazık ki yasak ilişkisini kendine saklayamadı: önüne gelen herkese marifetini ballandıra ballandıra anlatıyordu. Sabrı taşan Marsili ailesi bu yüzkarasını kökten halletmeye karar verdiler: 29 Mayıs 1697 tarihinde Siface, Bologna'dan Ferrara'ya giderken yolda Marsililerin tuttuğu kiralık katiller tarafından tuzağa düşürülerek öldürüldü.

Crescentini: Bir başka kastrat hikâyesi de Napoleon Bonaparte'la ilgili. Napoleon'un Viyana'da dinleyip hayran kaldığı, sonradan da Paris'e saray tiyatrosuna davet ettiği kastrat Crescentini, bir süre sonra imparator tarafından "Crown of Lombardy" madalyasıyla taltif edilmişti. Sadece en başarılı subaylara verilen bu madalyanın kendilerinin yanısıra Crescentini'ye verilmesi Napoleon'un subaylarını köpürtmüştü. Düşünün ki bu saygın nişan bir gaziye değil de bir şarkıcıya veriliyor, üstelik de bir kastrat! Bu şikâyet ve söylentiler saray tiyatrosunun bir diğer sanatçısı olan İtalyan soprano Madam Grassini'nin kulağına gidince Grassini'nin söyledikleri de tarihe geçmiş durumda: "Evet, ama," demiş Madam Grassini, "çoğunuz sapasağlamsınız ve madalyaya layık görülmüşsünüz. Crescentini'nin yaralı olduğunu unutuyorsunuz!"

Sistine Şapeli Korosu'nun normal olarak söyledikleri salon. Bu salonun tavanındaki ünlü freskolar Michelangelo tarafından yapılmıştı. (Nippon Television Network Corporation, Tokyo.)

Farinelli: Şöhretinin zirvesindeyken İspanya'da birkaç yıl geçirdi. İspanya kralı V. Philip tahttan çekilip yerine oğlunu geçirdikten sonra, genç kralın kısa zamanda ölümü ile tekrar dönüp makamına oturmak zorunda kalmıştı. Kral ıleri derecede melankoliden ve depresyondan muzdaripti. Devletin en önemli işlerine bile bakamıyordu. İkinci eşi kraliçe Elizabeth Farnese, 32 yaşındaki Farinelli'yi Madrid'e davet etti. Kraliçe'nin hazırladığı mizansen ile Farinelli'nin şarkılarını - sanki şans eseri gibi - başka bir odada olan, Philip'e dinletti. Farinelli'nin müziği ile kendini bir anda çok daha iyi hisseden Philip, büyük paralar, hediyeler ve payeler vererek sanatçının Madrid'te kalmasını sağladı. Kral, Farinelli'nin Madrid'e gelmesinden sonra dokuz sene daha yaşadı. Söylentilere göre, Madrid'te kaldığı bu süre içinde Farinelli Philip'e her akşam aynı dört şarkıyı söylüyordu. Bunların ikisi kesin biliniyor: Hasse'nin Artarse (1730) operasından "Pallido il sole" ve aynı operadan "E pur questo dolce amplesso". Diğer iki parçanın ne olduğu, sanatçının her gece söylediği dört esere ek olarak kral için repertuarından başka aryalar da söyleyip söylemediğini bilmiyoruz.

Farinelli zamanla İspanya kraliyet ailesi üzerinde, Rasputin'in son Rus Çarı üzerinde elde ettiği nüfuz benzer, mutlak bir güce sahip oldu. Voltaire, başyapıtlarından Candide'de bir karakterin ağzından Farinelli'nin kazandığı politik güçle isim vermeden şöyle alay ediyor: "Ben Napoli'de doğdum... Orada her sene iki-üç bin çocuğu hadım ederler. Bazıları ameliyat neticesi ölü, bazıları kadın sesinden daha güzel bir sese sahip olur, bazıları ise ülkeleri idare edecek makamlara gelirler!"

Farinelli'nin bir krala dokuz sene her gece aynı dört şarkıyı söyleme senaryosu Werner Herzog/Klaus Kinski işbirliği ile beyazperdeye aktarılabilir sanırım!

SİSTİNE ŞAPELİ KOROSU

Kastratların kullanıldığı en önemli kuruluş Vatikan'daki Sistine Şapeli'ydı. Bu şapel Papa IV. Sixtus tarafından 15. yüzyılın sonunda inşa ettirilmişti. Adını da bu nedenle "Sixtus"tan almıştır. Tavanında Michelangelo tarafından yapılmış olan dini temalı freskolar, Rönesans'ın en değerli sanat eserleri arasında değerlendirilir. Şapelin Papa'nın kişisel korosu olarak çalışan müzik topluluğunun kökleri ise 6. yüzyılda Papa I. Gregory'nin kurduğu "Schola Cantorum"a kadar uzanır. O zamandan beri çeşitli düzenleriyle Vatikan'da hizmet veren koronun üye sayısı Papa X. Leo (1475-1521) tarafından 32'ye çıkarılmıştı. Şapel'de koroya eşlik edecek bir org olmadığı gibi, ses sanatçıları sanatlarını başka bir müzik aletinin de eşliği olmadan icra ederler. Günümüzde kullanılan "a capella" teriminin bu topluluğun icra metodundan geldiği düşünülüyor.

Sistine Şapeli Korosu'nun 4 Mart 1898'de çekilmiş resmi fotoğrafı. Mustafa ön sırada en solda oturuyor. Bu fotoğrafta Mustafa'dan başka altı kastrat daha yer almakta. Herhalde bu en çok sayıda kastratın bir arada görüntülediği fotoğraf özelliğini taşıyor. 18. yüzyıl karikatürlerinin aksine kastratların vücutça göze batan anormallikleri açık bir şekilde gözlenmiyor.

Şapel'de Rönesans'ın başında görev almış müzisyenler arasında Dufay, Josquin ve Palestrina gibi ünlü müzisyenler vardı. Fransız-Flaman Guillaume Dufay (1397-1474), Josquin Desprès (1450-1521) ve İtalyan Giovanni Pierluigi da Palestrina (1525-1594), klasik batı müziğinin kökenini ve polifonik müziğin gelişimini incelerken öğrenilmesi gereken müzisyenler arasında yer alırlar.

Bunlardan Dufay, Rönesans'ın başlangıcında yaşamış polifonik müzik ustalarındandı. Eski, yani Ortaçağ tarzına bağlı kalan eserler bestelemiş, ama bu eski formları kullanımındaki ustalık ve melodi becerisiyle tanınmıştır. Kendisi bir papaz olan Dufay 15. yüzyılın önde gelen bestecileri arasında yer alır.

Sadece Josquin olarak bilinen Rönesans bestecisi Josquin Desprès ise, Dufay ile Palestrina arasındaki yıllarda yaşamıştı. Rönesans tarzının gittikçe gelişen polifoni ustalarındandı. Josquin 16. yüzyılda yazdığı çok sayıda eserle çağının en büyük bestecisi olarak ün yaptı. Josquin'ın Barok çağının başlamasıyla unutulmuş müziği 20. yüzyılda tekrar ortaya çıkarıldı ve seslendirildi.

PALESTRINA VE SİSTİNE ŞAPELİ'NDE SKANDAL

Dufay ve Josquin gibi kilise için bestelediği eserlerle ün yapan Giovanni Pierluigi da Palestrina ('da Palestrina' yani 'Palestrinalı') 16. yüzyılın en büyük bestecileri arasında sayılır. Hayatının en aktif bölümünü Roma'da geçirmiş, bestelediği dini eserler nedeniyle daha sonraki nesiller tarafından "Katolik" besteci ve "Müziğin Prensi" olarak tanınmıştır.

1551'de Palestrina'da başpiskoposluk yaparken daha sonra papalığa seçilen II. Julius tarafından St. Peter Basilica Korosu'nun başına getirilmiş, bundan birkaç yıl sonra da Papa'ya ithafen bestelediği dini eserleri yayınlamaya başlamıştır. Palestrina'nın müziği Romantik çağda eski ustaların eserleri ortaya çıkarılıp tekrar moda olmaya başlayınca - ki bunların arasında J. S. Bach'ın eserleri de bulunuyor - bir kült statüsüne ulaşmıştır. Bu akımı başlatan ve sürdüren önemli bir etken ise 19. yüzyılın Sistine Şapeli Korosu'nun repertuarı ve koronun Palestrina'nın müziğini icra etmekte gösterdiği beceri ve özen oluyor.

Evlü olduğu halde, üstelik sesi de beğenilmezken hemşerisi Papa II. Julius tarafından Sistine Şapeli Korosu'nda atanan 16. yüzyılın ünlü bestecisi Palestrina.

1555 yılında Papa Julius, hemşerisi Palestrina'yı Sistine Şapeli Korosu'na atadı. Bu atamaya Şapel'in elemanları kesinlikle karşı çıktılar. Herşeyden önce Palestrina evliydi - buna izin verilemezdi. Üstelik de üstadın sesi çok kötüydü. Ama Papa'ya kendi evinde karşı çıkmak zor olmalı ki, Palestrina Şapel'e atandı. Aynı sene Julius'un ölümünden sonra yeni Papa II. Marcellus zamanında da burada kalmayı becerdi. Ama Marcellus Papa olduktan birkaç hafta sonra ölüverdi. Yerine geçen IV. Paul, koro üyelerinin evli olmaması gerektiği kuralını harfiyen uygulayarak hem Palestrina'yı hem de bu kurala uymayan iki diğer koro üyesini işten attı. Başka patronlar için Roma ve yakınlarında müzisyen olarak çalışmaya devam eden Palestrina, 1560-70 arası ününü sağlamlaştıran bir çok eser yayınladı. Günümüzde de en iyi bilinen eserleri arasında yer alan *Missa Papae Marcelli* de bu zamanda yayınlanmıştır. Bu büyük koro müziği bestecisi 1570'lerde üç oğlundan ikisini ve ardından da eşini Avrupa'yı kasıp kavuran veba hastalığına kaybetti.

18. yüzyılda Şapel'in yöneticileri arasında çok ünlü isimler vardı. Mustafa'dan bir önceki yönetmen Giuseppe Baini (1775-1844) 1795'de koronun başına geçti. Bu görev 1848'de Domenico Mustafa'ya verildi. Yönetmenliği 1898 ile 1956 arası Lorenzo Perosi (1872-1956) yaptı. 2010 yılından beri koronun şefliğini, 1967 Torino doğumlu papaz Massimo Palombella yapıyor.

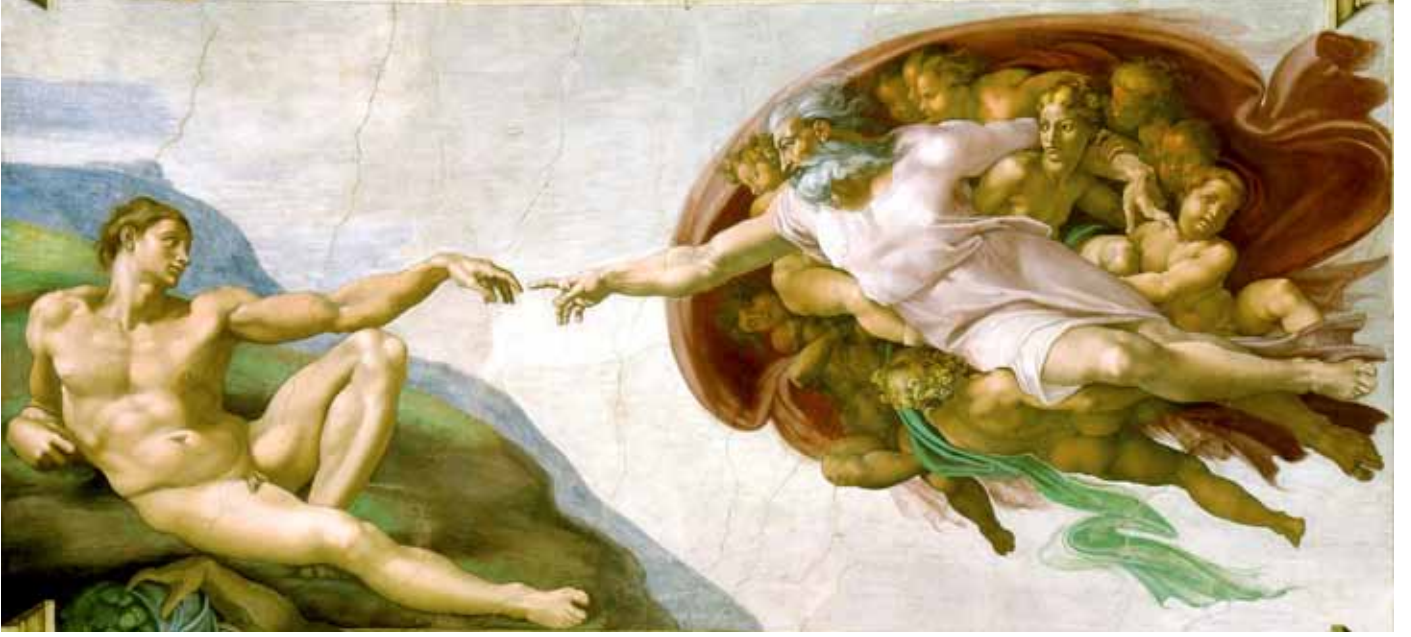
SİSTİNE ŞAPELİ ZİYARETÇİLERİ

1770 yılında babasıyla İtalya'yı ziyaret eden 14 yaşındaki Mozart Roma'dayken Sistine Şapeli Korosu'nun repertuarındaki en sevilen eser Gregorio Allegri'nin "Miserere"siydi. Koronun söylediği eserlerin notaları Şapel dışında mevcut olmadığı gibi bunlar devlet sırrı gibi saklanıyor, dışarı sızdıranlara büyük cezalar veriliyordu. Eser, Mozart'ın ziyaretinden neredeyse 150 sene önce bestelenmiş olduğu halde notası Şapel'den dışarı çıkmamıştı. Mozart efsanesine 14 yaşındaki müzisyen tarafından bir mucize de burada eklendi. Mozart "Miserere"yi, St. Peter kilisesinde Paskalya ayininde dinledi. Kiliseden ayrılır ayrılmaz kulaktan duyduğu müziği hemen kağıda geçirdi (Bu Miserere, biri beş diğeri dört sesli iki koro için bestelenmiştir.) Hemen hepsini yazmıştı ama birkaç notadan emin değildi. İlk fırsatta koroyu bir kez daha dinledikten sonra bütün düzeltmeleri yaptı, ve böylece Allegri'nin "Miserere"sinin notası Sistine Şapeli müzisyenlerinin tekelinden çıkmış oldu.

Diğere ziyaretçiler: Roma'yı ziyaret eden müzisyenler mutlaka Sistine Şapeli Korosu'nu dinlemeye gidiyorlardı. Bunların arasına Louis Spohr (1816), Felix Mendelssohn (1830), Hector Berlioz (1831), Otto Nicolai (1837), Fanny Mendelssohn Hensel (1839), Franz Liszt (1839), Charles Gounod (1840), Georges Bizet (1856) sayılabilir.

Şapel'de duydukları müzik ve özellikle "Miserere" üzerine

Michelangelo : "Adem'in Yaradılışı" (Sistine Şapeli)

izlenimlerini ifade eden (olumlu ya da olumsuz) çok sayıda yazar, şair, filozof ve gezgin de bulunuyor. Örneğin, Ralph Waldo Emerson, Mary Shelley, Goethe, Chateaubriand, Stendhal, Tolstoy, Hans Christian Andersen bunların arasında.

Burada ilginç bir tarihi noktayı vurgulamak gerek: ünlü İngiliz şair Percy Shelley (1819) ve romancı Charles Dickens (1846), Roma'yı ziyaretlerinde Sistine Şapeli Korosu'nu dinleyememişlerdi. Neden biliyor musunuz? Bilet bulamadıkları için!

KİLİSE'DE KASTRATLARIN SONU

Kilise kastratları kullanmaya 1902 yılının sonuna kadar devam etti. 1902'de Papa XIII. Leo, Sistine Şapeli'nde kastratları tamamen yasaklayan emri imzaladı. Böylece kilise korosunda kastrat dönemi de dodo kuşu misali 1902'de tarihe karışmış oldu. Mustafa da zaten Şapel'den 1903'ün başında ayrılıp emekli olmuştu.

Sistine Şapeli Korosu'ndaki son kastrat olan ve 1924'te 64 yaşında ölen Alessandro Moreschi'nin yaptığı ses kayıtları var. Moreschi o zamanlar sesinin en verimli olduğu yaşları geçirmiş olsa bile, bu kayıtlar kastratların seslerinin elimizdeki yegane örneklerini oluşturuyor. Moreschi'nin 1902 ve 1904 yıllarında kaydettiği 17 parçanın içinde Bach-Gounod "Ave Maria" ve Sistine Şapeli Korosu elemanları ile söylediği Mozart "Ave Verum" bulunmakta. Bu ilginç kayıtlar binbir güçlükle dijital ortamda temizlenip Pavilion Records tarafından CD'ye aktarılmış.

Sistine Şapeli Korosu'nun 20. yüzyılın başında çekilmiş bir fotoğrafı. Domenico Mustafa en arka sırada sağdan beşinci, sadece başı görünüyor. "Son kastrat" sayılan Alessandro Moreschi (1858-1924) ise orta sırada sağdan dördüncü.

1- Dünyanın güneşin etrafında döndüğünü söyleyen Galileo'yu Kilise'nin ancak 1992'de ve 13 yıl süren uzun incelemelerden sonra affettiğini unutmayalım.

2- Descartes'in Stockholm'de Christina'ya hoca olarak çalışırken, kraliçenin günlük programına uymak üzere sabahları çok erken kaldırıldığından zatürre olup öldüğü düşünülüyor.